

Володимир Мороз

ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО СМЕРТЬ ЗИНОВІЯ ТЕРШАКОВЦЯ

Джерелознавство національно-визвольної боротьби ОУН і УПА сьогодні перебуває на стадії становлення, хоча з'явилося вже досить багато праць на цю тему. Майже кожне дослідження, насамперед дисертаційна робота, містить розділ, присвячений докладному аналізу використаних джерел. Проте далеко не всі дослідники розглядають окремо такий тип джерел як некрологи (комунікати, повідомлення про смерть), друковані в підпільній періодиці або видані окремими листівками, хоча вони мають низку специфічних ознак.

Некрологи (комунікати, повідомлення про смерть) мали на меті: 1) розкрити основні біографічні відомості про полеглого підпільника для вшанування його пам'яті; 2) подати його багатогранну діяльність на користь української справи як приклад для виховання повстанців та цивільного населення (особливо слід відзначити брошуру "Твори себе сам", де біографічні матеріали про кількох полеглих повстанців зведено в єдиний матеріал для самовиховання).

Цінність некрологів зумовлена кількома факторами: 1) відсутність повного комплексу документів ОУН, УПА і УГВР; 2) брак персональної інформації у наявних документах з огляду на конспірацію; 3) написання некрологів майже відразу після смерті людини, а тому актуальність інформації та, насамперед, оцінок ролі конкретної особи в підпільній боротьбі.

Звичайно, далеко не вся інформація про особу потрапляла до некрологів: не все можна було оприлюднювати, не все знали автори. Часто підпільні некрологи містили не лише біографічні відомості, а й фотографії чи портрети полеглих. Особливо слід відзначити серію

*Зиновій Тершаковець
з дружиною Анастасією*

листівок, виданих на Волині в кінці 1940-х – на початку 1950-х років. Тут біографії кількох визначних повстанців (Дмитра Клячківського – “Клима Савура”, Панаса Ковальчука – “Залісного”, Миколи Козака – “Вівчара” та інших) ілюстровано портретами-дереворитами Ніла Хасевича й учнів його школи; на звороті листівок подано некрологи.

Широко розповсюджено 1941 року серію листівок із фотографіями і короткою інформацією про підпільників, полеглих у час першої радянської окупації Західної України у 1939–1941 роки. Їх було не менше десяти, хоча збереглися не всі (Володимир Гринів – “Кремінський”, Володимир Гуляк – “Варнак”, Володимир Дудар – “Сірко”, Клявдія Чайковська – “Лискавка” та ін.).

Деякі надзвичайно цінні факти про національно-визвольний рух часто містяться тільки в некрологах. Завдяки їм остаточно вдалося з’ясувати авторство основних виховних матеріалів ОУН – “12 прикмет характеру українського націоналіста” та “44 правил життя українського націоналіста”. Тривалий час вважалося, що “44 правила життя українського націоналіста” написав у тюрмі Зенон Косак¹. Проте у некрологах Дмитра Мирона за 1942 рік – Комунікаті Проводу Організації Українських Націоналістів (в 40 день героїчної смерті)² та у ч. 10 журналу “Юнак”³ – чітко говориться, що саме він був їхнім автором. Насправді ж між обома твердженнями суперечності немає, про що йде мова у спогадах Івана Дрогомирецького: Зенон Косак і Дмитро Мирон сиділи разом у тюрмі в Вронках біля Познаня, де і написали “44 правила життя українського націоналіста”⁴. Деяко інша річ із “12 правилами життя українського націоналіста”. Більшість дослідників (Петро Дужий, Петро Мірчук та ін.) не називають автора, а дехто припускає, що ним був Осип Мацак⁵. Лише некролог чітко говорить, що “12 прикмет українського націоналіста” написав Ярослав Старух⁶, колишній член Пласту в Бережанах, на базі законів якого і укладено цей кодекс націоналіста. Також тільки в некролозі Дмитра Грицяя в журналі

¹ Мірчук П. *Нарис історії Організації Українських Націоналістів*. – Мюнхен–Лондон–Нью-Йорк, 1968. – Т.1: 1920-1939. – С. 130.

² Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. – Ф. 3833. – Оп. 1. – Спр. 42. – Арк. 8-9.

³ Там само. – Оп. 2. – Спр. 90. – Арк. 12.

⁴ Дрогомирецький І. *В’язнем під трьома режимами*. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2003. – С. 12.

⁵ Баган О. *Націоналізм і націоналістичний рух: історія та ідеї*. – Дрогобич: Відродження, 1994. – С. 178.

⁶ Повідомлення // *Осередок пропаганди і інформації при Проводі Організації Українських Націоналістів (ОУН)*. – 1948. – Серпень. – Вип. Ч. 2. – С. 1-2; Передрук: Мороз В. *Правдиве слово “Афродити” // Шлях перемоги*. – 1998. – 13 травня. – С. 6.

“Повстанець” вказано, що він був членом Української Головної Визвольної Ради⁷.

Незважаючи на докладність і достовірність підпільних некрологів, у них теж трапляються помилки, хоча й дуже рідко. Наприклад, тривалий час Дмитра Клячківського багато дослідників називали Романом, оскільки саме так було написано у некролозі. Місце народження, дата і місце смерті Ярослава Старуха, вказані у згаданому вище некролозі, теж є помилковими, оскільки народився він не у с. Бережниця Вижня Ліського повіту, а у с. Золота Слобода Бережанського повіту, загинув не 20 вересня 1947 року біля с. Гута Любичька Любачівського повіту, а 17 вересня того ж року в Моноширських лісах таки на Любачівщині⁸. Ці відмінності не є значними: родина Я. Старуха переїхала з с. Бережниця Вижня до с. Золота Слобода незадовго до його народження, а місце і дата смерті відрізняються кількома днями та кількома кілометрами.

На жаль, до нашого часу збереглися далеко не всі некрологи, а тому кожен віднайдений документ цього типу має велику цінність. В архіві Центру досліджень визвольного руху сьогодні зберігається один із таких документів – повідомлення про смерть крайового провідника ОУН, командира воєнної округи УПА “Буг” Зиновія Тершаковця. Про його особу відомості містяться у низці публікацій⁹, а також у доповіді автора цієї публікації на конференції “Родина Тершаковців: учений, політик, подвижник національної ідеї” (Львівський національний університет імені Івана Франка, 4 листопада

⁷ *Смерть сл. п. Генерала УПА Перебийноса-Палія // Повстанець. – 1946. – Ч. 8-9. – С. 2-3. Передрук: Мороз В. Останнє число “Повстанця” // Воля і Батьківщина. – 1998. – Ч. 2. – С. 62-71.*

⁸ *Штокало В. Ярослав Старух-“Стяг” // Шлях перемоги. – 1997. – Ч. 39. – 25 вересня. – С. 6*

⁹ *Визначні постаті визвольної боротьби України (найновіша доба) // Мандрівець (освітнянський журнал). – 1996. – Ч. 2-3. – С. 69; Гель І. Історія сіл Клічка та Якимчиць. – Львів: Каменяр, 2003; Гориславська М. Ці славетні комарнівські родини // Народна думка. Часопис Городощини. – 1996. – 7 грудня. – Ч. 98. – С. 1, 3; Гривул Т., Мороз В., Муравський В., Окаринський В. Матеріали до пластового мартиролога / Передмова О. Сича. – Львів, 2003. – С. 101-102; Зиновій Тершаковець-Федір // Альманах-календар “Гомону України” на 1956 рік. – Торонто, 1956. – С. 103-105; Корнецький С. Не забуду. – Львів: Меморіал, 1997; Магоцький І. Спогади. – Львів, 2002; Мірчук П. Революційний змаг за УССД. – Нью-Йорк-Торонто-Лондон, 1987. – Т. II. – С. 153; Мороз В. “Буг” // Визвольний шлях. – 2002. – Кн. 12. – С. 32-38; Пластуни у визвольних змаганнях / Упор. О. Кузиши. – Нью-Йорк, 2002. – С. 35; Содоль П. Українська Повстанча Армія, 1943–49. Довідник. – Нью-Йорк: Пролог, 1994. – С. 126; Його жс. Українська Повстанча Армія, 1943–49. Довідник II. – Нью-Йорк: Пролог, 1995. – С. 226, 230, 247, 254.*

Зиновій Тершаковець стоїть другий зліва зі стрільцями своєї охорони. Фото з часів німецької окупації

2003 року)¹⁰. Все ж, у згаданому некролозі вони значно доповнені та авторитетно підтверджені. Зокрема, точно з'ясовано: час вступу З. Тершаковця в ОУН (1929); характер його діяльності у 1930-х роках (робота у гімназійній та студентській мережі, деякий час був повітовим провідником ОУН Кожанівщини); діяльність на посту організаційного референта Львівської (Городоцької) округи; час переходу до крайового осередку пропаганди (початок 1944) і характер роботи в ньому (відділ масової усної пропаганди).

Місце смерті З. Тершаковця досі було відоме тільки зі спогадів (тут існували розбіжності) та радянських документів (ліс біля с. Великий Любінь Городоцького району Львівської області). Некролог підпілля чітко вказує на те ж місце.

Деяких моментів життя Зиновія Тершаковця у повідомленні про смерть усе ж не відображено: членство в Пласті (7-й курінь юнаків ім. кн.

¹⁰ Докладніше про цю конференцію див.: Мороз В. Вшанування пам'яті крайового провідника ОУН Зиновія Тершаковця і його родини // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2004. – Збірник 3: До 75-ліття Організації Українських Націоналістів. – С. 292-293.

Льва); кількарічне навчання на юридичному факультеті Люблінського університету (1931–1933); дата здобуття диплома магістра права (1936); активна участь у роботі легальних організацій (“Просвіта”, “Рідна школа”, “Сокіл”); арешт поляками в березні 1939 року на конгресі Союзу українських студентських організацій під Польщею (СУСОП) і ув’язнення до початку Другої світової війни; командування повстанським загonom на Комарнівщині у вересні 1939 року; робота обласним референтом пропаганди ОУН на Холмщині (до 1941); участь в Похідних групах ОУН (1941); авторство брошур “Польське питання” і “На допомогу пропагандистам” (1944); час виконання обов’язків командира ВО “Буг” (1947–1948); участь у редагуванні обох чисел підпільного журналу “Літопис УПА”; одруження та народження двох доньок. Додатково слід згадати, що З. Тершаковець отримав ступінь майора-політвиховника УПА, імовірно, 1952 року.

Є в повідомленні й неточність. У жовтні 1944 року З. Тершаковця призначено не окружним, а обласним провідником ОУН Дрогобиччини, а вже в першій половині 1945 року область переформовано в округу. Цього нюансу автори некрологу або не знали, або не вважали за доцільне вказувати. Імовірно, що крайовий провід ОУН Львівського краю він очолив не в кінці 1946 року, а кілька місяців раніше.

Повідомлення про смерть Зиновія Тершаковця – “Федора” було надруковано, імовірно, в середині 1949 року. На це вказує факт поширення в четвертому кварталі того року в Яворівському районі 15 примірників цієї листівки (як теж 18 штук “Повідомлення про смерть сл[авної] п[ам’яті] друзів] [Ярослава Дякона-]Дмитра і [Богдана Прокопів-]Степана”¹¹. Саме повідомлення було одержано раніше, але не у першому кварталі¹². Воно є поки що єдиною виявленою листівкою, підписаною командуванням воєнної округи УПА “Буг”.

Нижче подаємо повний текст листівки-некролога.

Повідомлення

Дня 4-го листопада 1948 р. в лісі біля с. Любінь Великий, Городокського р-ну, Львівської області, оточений емведівсько-емгевівськими військами, загинув у нерівному бою Крайовий Провідник ОУН Львівського Краю і виконуючий обов’язки Командира Воєнної Округи УПА “Буг”

Тершаковець Зеновій – Федір (Чагрів, Червень, Русич)

¹¹ Надрайон Яворів. Пропагандивний звіт за жовтень, листопад, грудень 1949 р. // Державний архів Служби безпеки України. – Ф. 13. – Спр. 376. – Т. 73. – Арк. 224.

¹² [Надрайон Яворів]. Пропагандивний звіт за місяці: січень, лютий, березень 1949 р. / Копія зберігається в домашньому архіві Григорія Дем’яна.

Сл[авної] п[ам'яті] друг Федір народився 1913 р. в національно свідомій і політично активній селянській сім'ї в с. Якимчиці (р-н Комарно, Дрогобицької обл.). Прицеплені ще змалку любов до батьківщини і почуття служіння народові скоро спрямували його на шлях революційної боротьби. В 1929 р. 16-річним юнаком вступає в ряди ОУН. Спочатку працює на терені одної з львівських українських гімназій, а потім в студентських гуртках аж до закінчення юридичного факультету Львівського університету. Рівночасно бере живу участь у підпільній праці в рідній Комарнянщині і з'являється одним з піонерів ОУН на цьому терені. Деякий час займає пост Повітового Провідника ОУН Комарнянського повіту. В 1939–41 рр. працює над національно-політичним пробудженням Холмщини і розбудовою ОУН на цьому терені. Опісля деякий час знову займає пост Повітового Провідника ОУН Комарнянського повіту, потім – Організаційного Референта при Окружному Проводі ОУН Львівської Округи, а з початком 1944 р. переходить до Крайового Осередку Пропаганди ОУН, де працює у відділі масово-усної пропаганди. В жовтні 1944 р. очолює Дрогобицьку Округу ОУН, а з кінцем 1945 р. стає Організаційним Референтом при Проводі ОУН Карпатського Краю. З кінцем 1946 р. переходить на пост Крайового Провідника ОУН Львівського Краю, який займає до дня своєї смерті.

Вихований і загартований ОУН – сл[авної] п[ам'яті] друг Федір від юнацьких років до кінця свого життя віддано служив українському народові борючись за його визволення з-під ярма польських, німецьких і російсько-більшевицьких окупантів. Невтомний носій великих визвольних ідей, здібний організатор він поклав великі заслуги для розвитку українського національно-визвольного руху. Кожний, терен, який він очолював, скоро ріс і міцнів під його керівництвом як в організаційному, так і політичному відношеннях. Скрізь, де з'являвся сл[авної] п[ам'яті] друг Федір, він вно-

Повідомлення про смерть Зиновія Тершаковця

сив атмосферу поживленої праці, а одночасно з цим – атмосферу радості і піднесення. Веселий і товариський в особистому житті д[руг] Федір був завжди милим гостем для кожної підпільної групи.

В особі сл[авної] п[ам'яті] друга Федора Організація ОУН, керована Степаном Бандерою, втратила свого старого випробуваного члена і здібного організатора, а наш Край досвідченого керівника. Його геройська смерть, як і все сповнене працею для народу життя, стали прикладом служіння народові не тільки для тих, кого він вів і виховував, але й будуть таким же прикладом для майбутніх поколінь.

Вічна слава герояві української національної революції!

*Командування воєнної округи
Української Повстанчої Армії*

*Крайовий провід
Організації Українських Націоналістів*